MARKAZIY OSIYO OLIY TA’LIMIDA RAQAMLI HAMKORLIKNING INSTITUTSIONAL SHARTLARI VA LIVEDECK IMKONIYATLARI

Kushbakov Kamoliddin Baxromovich
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Xalqaro jurnalistika fakulteti Siyosiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi
kamoliddinbaxromovich@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda Markaziy Osiyo oliy ta’lim muassasalari o‘rtasidagi raqamli hamkorlikning institutsional shartlari LiveDeck misolida tahlil qilinadi. Platformaning nutqni matn va slaydga aylantirish imkoniyati kasbiy rollar, bilimni tekshirish vakolati va ta’lim resurslaridan foydalanishdagi tengsizlik bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Institutsional nazariya va raqamli tengsizlik yondashuvi asosida hamkorlikni baholash mezonlari hamda qiyosiy sotsiologik tadqiqot modeli taklif etiladi. Asosiy xulosa shuki, umumiy platforma barqaror hamkorlikka aylanishi uchun tilga moslashuv, o‘qituvchi nazorati, resurslarga adolatli kirish va kelishilgan ma’lumotlar boshqaruvi ta’minlanishi lozim.

Kalit so‘zlar: LiveDeck, oliy ta’lim, ijtimoiy institut, Markaziy Osiyo, raqamli hamkorlik, raqamli tengsizlik, kasbiy avtonomiya, institutsional ishonch.

Muammoning qo‘yilishi. Markaziy Osiyoda raqamli iqtisodiyot uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish oliy ta’lim muassasalarining hamkorligiga ham bog‘liq. Universitetlar o‘rtasida raqamli o‘quv materiallarini yaratish va almashish hamkorlikning amaliy yo‘nalishlaridan biridir. Biroq bir xil platformadan foydalanish ta’lim imkoniyatlari tenglashganini anglatmaydi. Asosiy sotsiologik muammo texnologik imkoniyatning qanday me’yorlar, kasbiy munosabatlar va resurslar taqsimoti orqali foydalanuvchi uchun real imkoniyatga aylanishidadir. Mazkur masala 22.00.02 ixtisosligi doirasida ta’lim instituti, ijtimoiy farqlanish va kundalik ta’lim amaliyotlari kesishmasida o‘rganiladi.

Maqsad va yondashuv. Tezisning maqsadi LiveDeck’dan foydalanishga asoslangan universitetlararo hamkorlikning institutsional shartlarini aniqlash va ularni sotsiologik baholash yo‘lini taklif etishdir. Tadqiqot obyekti – oliy ta’limdagi raqamli hamkorlik; predmeti – ushbu hamkorlikda vakolat, ishonch va resurslardan foydalanish imkoniyatlarining tashkil etilishidir. Ish nazariy manbalarni tahlil qilish va konseptual modellashtirishga asoslanadi. Quyidagi qiyosiy tadqiqot modeli empirik sinov uchun taklif qilinadi; unda samaradorlikka oid o‘lchangan natijalar da’vo qilinmaydi.

DOI: 10.5281/zenodo.24240584

Nazariy asos. Muallifning avvalgi ishida sun’iy intellektga asoslangan oliy ta’lim transformatsiyasi me’yorlar, kasbiy rollar, ma’lumotlar boshqaruvi va institutsional refleksiya orqali izohlangan [1]. Mazkur tezis ushbu yondashuvni universitetlararo hamkorlik darajasiga tatbiq etadi. J. Meyer va B. Rowan rasmiy tashkiliy tuzilmalar bilan kundalik faoliyat o‘rtasida uzilish bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatgan [2]. LiveDeck misolida bundan kelib chiqadigan tahliliy savol quyidagicha: platformani joriy etish haqidagi kelishuv darsdagi vakolatlar va foydalanish amaliyotini qay darajada o‘zgartiradi?

LiveDeck loyihasining o‘qituvchi nutqini matn va slayd shakliga o‘tkazishga qaratilgan funksional g‘oyasi bilimning yaratilishi, tekshirilishi va tarqatilishini bir jarayonda kuzatish imkonini muhokama qilishga asos beradi. Nutq slaydga aylanganda mazmun saralanadi va qisqartiriladi. Shu sabab o‘qituvchining vazifasi materialni bayon qilish bilan cheklanmay, hosil bo‘lgan matnni tekshirish va talqin uchun javobgarlikni ham qamrab oladi. Universitetlararo almashuvda esa materialdan kim foydalanishi, uni kim tahrirlashi va xatoni kim tuzatishi oldindan kelishilishi zarur.

Platformaning mintaqaviy qo‘llanishi ushbu tezisda hamkorlik ssenariysi sifatida ko‘riladi. Xususan, umumiy mavzudagi ma’ruza asosida yaratilgan material hamkor universitet o‘qituvchisi tomonidan mahalliy til va o‘quv dasturiga moslashtirilishi mumkin. Bunda avtomatik tarjima sifati yoki turli tillardagi nutqni tanish aniqligi oldindan teng deb qabul qilinmaydi. Har bir til va fan yo‘nalishi bo‘yicha ekspert tekshiruvi talab etiladi. Bu shart tilga moslashuvni texnik qo‘shimchadan ta’limda teng ishtirok etish mezoniga aylantiradi.

Institutsional shartlar. Birinchi shart – mazmun ustidan kasbiy nazoratdir. O‘qituvchi avtomatik hosil qilingan slaydni tahrirlash, rad etish va tarqatishni to‘xtatish vakolatiga ega bo‘lishi kerak. Hamkor universitetlar tekshirilmagan nusxani tasdiqlangan o‘quv resursidan ajratishi, mualliflik va tahrir tarixini ko‘rsatishi lozim. Bu tartib bilimning ishonchliligini ta’minlash bilan birga o‘qituvchining kasbiy avtonomiyasini saqlaydi. Slayd yaratish tezligi ana shu vakolatning amalda ishlashidan alohida baholanadi.

Ikkinchi shart – foydalanish imkoniyatlarining tengligidir. A. van Deursen va J. van Dijk raqamli tafovut internetga kirish bilan cheklanmasdan, undan foydalanish turlarida ham namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi [3]. LiveDeck’ni baholashda qurilma, ulanish sifati, til kompetensiyasi va raqamli savodxonlikni birgalikda hisobga olish zarur. Masalan, bir xil materialni olish imkoniyati uning mazmunini tekshirish ko‘nikmasi tengligini bildirmaydi. Shu bois hamkorlik dasturiga o‘qituvchilar uchun amaliy tayyorgarlik, talabalarga texnik yordam va

ulanishi cheklangan foydalanuvchilar uchun muqobil material yetkazish usullari kiritilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchi shart – ma’lumotlar boshqaruvi va ishonchdir. Ta’lim analitikasida maxfiylik, shaffoflik va javobgarlik o‘zaro bog‘liq masalalardir [4]. Dars nutqi, savollar va tahrirlar qayd etilsa, ishtirokchi qaysi ma’lumot nima maqsadda yig‘ilishini bilishi lozim. Hamkorlik kelishuvida saqlash muddati, kirish vakolati, o‘chirish tartibi va ma’lumot almashish chegaralari belgilanadi. Tahlil natijalari yordam ko‘rsatishga xizmat qilishi, yakka raqamli signal esa talabaning bahosi yoki o‘qituvchining kasbiy layoqati haqidagi avtomatik hukmga aylantirilmasligi kerak.

Ushbu shartlar UNESCO ilgari surgan inson markazidagi, adolatli va mazmunli foydalanish yondashuvi bilan uyg‘un [5]. Mintaqaviy hamkorlikda ularni amalga oshirish uchun platforma egasi, ta’lim muassasasi va o‘qituvchining mas’uliyatini ajratish taklif etiladi. Platforma texnik jarayonning tushunarliligini, universitet tashkiliy qoida va yordamni, o‘qituvchi esa ta’limiy mazmunni tekshirishni ta’minlaydi. Bu taqsimot xato yuz berganda mas’uliyatning noma’lum qolishini kamaytirishga qaratilgan.

Sotsiologik baholash modeli. Taklif etilayotgan modelda tahlil birligi hamkor universitetdagi o‘quv guruhi va uning o‘qituvchisidir. Tanlashda fan yo‘nalishi, ta’lim tili, hudud va texnik ta’minotdagi farqlar hisobga olinadi. Dastlabki holat hamda sinov davri yakunidagi kuzatuvlar solishtiriladi. Imkon bo‘lsa, o‘xshash sharoitdagi taqqoslash guruhlari jalb qilinadi. Raqamli qaydlar so‘rovnoma, yarim tuzilgan intervyu va auditoriya kuzatuvi bilan tekshiriladi. Tasodifiy taqsimlash bo‘lmagan holatda aniqlangan farq platformaning sababiy ta’siri sifatida talqin qilinmaydi.

Kasbiy nazorat o‘qituvchining xatoni aniqlashi, mazmunni tahrirlashi va natijani bekor qila olish tajribasi orqali baholanadi. Tenglik mezoni turli guruhlarning materialga kirishi, undan foydalanishi va yordam olishi o‘rtasidagi tafovutlarni qamrab oladi. Ishonch esa tizim cheklovlarini bilish, ma’lumotlar tartibini tushunish va e’tiroz bildirish imkoniyati orqali o‘rganiladi. Tahrirlar sonining ko‘pligi o‘qituvchi nazorati kuchliligini ham, tizim xatolari ko‘pligini ham anglatishi mumkin. Shu sabab har bir ko‘rsatkichning mazmuni foydalanuvchi izohi va dars konteksti bilan aniqlanadi.

Sinovda ikki gipotezani tekshirish taklif etiladi. Birinchisi: texnik sharoitlar o‘xshash bo‘lganda, tekshirish va javobgarlik qoidalari amalda ishlaydigan guruhlarda materialdan asosli foydalanish barqarorroq bo‘ladi. Ikkinchisi: til va raqamli ko‘nikmalarga mos yordam foydalanuvchilar o‘rtasidagi ishtirok tafovutini kamaytiradi. Bu yerda asosli foydalanish tayyor slaydni qabul qilish chastotasi bilan

emas, uning mazmunini tushuntirish, xatoni aniqlash va manbani tekshirish qobiliyati bilan belgilanadi.

Xulosa. LiveDeck asosidagi mintaqaviy raqamli hamkorlikning sotsiologik ahamiyati ta’lim resurslarini birgalikda yaratish va ulardan foydalanish munosabatlarini qayta tashkil etish imkoniyatidadir. Taklif etilgan model hamkorlikni kasbiy nazorat, foydalanishdagi tenglik va ma’lumotlar boshqaruvining o‘zaro bog‘liqligi orqali baholaydi. Universitetlararo tajriba almashuvi ushbu shartlar bajarilgandagina barqaror ta’lim amaliyotiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kushbakov K.B. Sun’iy intellekt sharoitida oliy ta’lim transformatsiyasining institutsional mexanizmlari // Termiz shahrining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti (1925–2026-yillarda): xalqaro ilmiy-amaliy anjuman maqolalar to‘plami. -Termiz: TerDU NMM, 2026. -B. 1752–1754.

2. Meyer J. W., Rowan B. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony // American Journal of Sociology. 1977. Vol. 83, No. 2. -P. 340–363.

3. Van Deursen A. J. A. M., van Dijk J. A. G. M. The digital divide shifts to differences in usage // New Media & Society. 2014. Vol. 16, No. 3. -P. 507–526..

4. Pardo A., Siemens G. Ethical and privacy principles for learning analytics // British Journal of Educational Technology. 2014. Vol. 45, No. 3. -P. 438–450. 10.1111/bjet.12152.

5. Miao F., Holmes W. Guidance for generative AI in education and research. -Paris: UNESCO, 2023. DOI: 10.54675/EWZM9535.